

Kinderen van MANTHOC (NATS, Revista Internacional desde los Niños Adolescentes Trabajadores, noviembre 2000)

Werkende kinderen en adolescenten in Peru De Nats-beweging⁽¹⁾ van 1976 tot 2001

*Alejandro Cussiánovich V., Instituto de Formación para Educadores de Jóvenes,
Adolescentes y Niños Trabajadores (IFEJANT)*

Vertaling uit het Spaans: Valeria Mulhall

Inleiding

Na vijfentwintig jaar lijkt het ons opportuun een historisch overzicht te maken van de beweging van werkende kinderen en adolescenten in Peru.

Wat we nodig hebben is een verhaal, een geschiedenis of zelfs een essay waarin dit sociaal project helemaal tot uiting komt. Inderdaad, we willen die geschiedenis proberen te schrijven met meer dan een loutere verzameling of ordelijke bundeling van beelden, evenementen of getuigenissen. We willen uitdrukking geven aan het sociale, humane en politieke project dat aan de basis van deze levenservaringen ligt. Tot nu toe is daar zeer weinig over geschreven.

In de algemene literatuur over werkende kinderen en adolescenten wordt vooral verwezen naar specifieke gevallen of voorbeelden van kinderarbeid of naar min of meer lange verhalen waarin kinderarbeid voorkomt. Er zijn ook getuigenissen van kinderen en jongeren die hun leven vertellen. Maar het materiaal waarover we beschikken volstaat niet om de sociale geschiedenis te schrijven van het fenomeen dat in 1976 ontstond. Eigenlijk zouden we ons moeten afvragen waarom de georganiseerde Nats niet voorkomen in de sociale geschiedenis van de laatste vijftien jaar in Peru. De georganiseerde arbeiders of de sociale volwassenenbewegingen worden daar wel in vermeld. We kunnen ons ook afvragen waarom de syndicale organisaties niet alleen de Nats niet erkennen als beweging maar zelfs zo ver gaan er zich tegen te verzetten. Dat doet bijvoorbeeld de vakbond die de leerkrachten vertegenwoordigt. Een andere vraag is

waarom deze beweging van werkende kinderen en jongeren ook geen 'academische' aandacht krijgt van intellectuelen. En ten slotte, waarom blijven de kerken, de katholieke inbegrepen, een minachtende houding hebben tegenover deze bewegingen? Waarschijnlijk kunnen er veel redenen worden aangehaald. En we mogen zeker niet vergeten dat deze organisaties een aantal zwakke punten hebben en dat ze nog relatief nieuw zijn op het politieke, sociale en culturele forum van ons land. Maar toch denken we dat de negatieve houding voor een deel te wijten is aan de heersende kritische benadering van kinderarbeid, die het concept en de praktijk van die bewegingen uitmaakt. Deze gaan bovendien meer en meer de confrontatie aan wanneer ze voelen dat er vanuit verschillende hoek pogingen worden ondernomen om kinderarbeid totaal af te schaffen. Dat proberen onder andere sommige internationale instellingen, NGO's, kerken, vakbonden en politieke partijen.

Aanzet tot de geschiedenis van de Nats-beweging

Om de geschiedenis van een organisatie van werkende kinderen en jongeren tijdens een langere periode te kunnen weergeven, is het nodig met twee specifieke elementen rekening te houden. Enerzijds moet men in de sociale geschiedenis naar kinderen in het bijzonder kijken en anderzijds naar de arbeidsverdeling of de arbeidsorganisatie bij de arbeidersklasse en de boeren.

We weten dat *"de geschiedenis van de arbeidersklasse haar eigen problemen heeft"*⁽²⁾.

De geschiedenis van de arbeidersklasse en van de arbeidersbewegingen gaat voornamelijk of bijna uitsluitend over loontrekkenden. Maar, in omvang, kwam die groep pas op de tweede plaats, na diegenen die op een 'informele' manier werken. Deze informele beroepsbevolking werd altijd al genegeerd en niet opgenomen in de economische statistieken. Er werd geen rekening gehouden met haar bijdrage in het bruto nationaal product. Op politiek en sociaal vlak werd ze ook altijd geïgnoreerd. Het is misschien ook daarom dat kinderarbeid niet meer dan een emotief en anekdotisch karakter krijgt binnen de sociale geschiedenis. De geschiedenis van kinderarbeid heeft nochtans al altijd aanleiding gegeven om dieper in te gaan op de complexe verhouding tussen arbeid in loondienst, economie en maatschappij en arbeids- en sociale wetgeving⁽³⁾.

Om het verhaal van werkende kinderen te vatten, is het nodig om tegelijk te kijken naar de kindercultuur en de arbeidscultuur en rekening te houden met de grote veranderingen en zelfs radicale evoluties die deze doormaakten, en meer bepaald in de periode die we willen bestuderen, namelijk de laatste dertig jaar. Er is één element dat zeker vernieuwend en overheersend kan worden genoemd in beide veranderende culturen. In een context van polarisering tussen het kapitalistische en het communistische blok, in een context van transnationale expansie van het kapitaal, van deregulering en deloka-

lisering op zoek naar goedkopere arbeidskrachten en binnenin de neoliberale strijd die zich wil opwerpen als de nieuwe ethiek en cultuur als consolidatie van de globalisering, zien we toch dat in landen als het onze er een proces ontstaat waarbij werkende kinderen en jongeren zich organiseren. In een verwijzing naar de syndicale organisaties van loontrekkende arbeiders stelde Dunlop (Development of Labor Organization), zich de volgende vragen: "Hoe zijn deze bewegingen van werknemers ontstaan? Hoe moeten we de groei en de ontwikkeling van de organisaties van werkende kinderen en adolescenten verstaan? Welke ideeën of concepten leiden er uiteindelijk toe dat er sociale bewegingen uit ontstaan? Wat maakt dat kinderen en jongeren die werken zich bij deze bewegingen aansluiten?"

De geschiedenis van kinderarbeid in Peru, nu en vroeger, moet duidelijk nog worden geschreven. Toch moeten we rekening houden met de belangrijke en betekenisvolle bijdrage van Portocarrero⁽⁴⁾. De laatste dertig jaar van de vorige eeuw zijn niet in zijn werk besloten en dat is precies de periode waarin werkende kinderen en jongeren zich beginnen te organiseren op een autonome manier en met de bedoeling een nationale en internationale dimensie te krijgen. Maar los van de periodes die niet bestudeerd of geanalyseerd werden, is er eigenlijk een nog belangrijker vraag die moet worden beantwoord. Is er niet een enorme kloof tussen de geschiedenis van de Nats-bewegingen en de theorie? Voor de MANTHOC ('Movimiento de adolescentes y niños trabajadores hijos de obreros cristianos') was deze de belangrijkste bezorgdheid tijdens de eerste twintig jaar en ook voor de organisatie MNNATSOP ('Movimiento nacional de niños y adolescentes trabajadores organizados del Perú'). We kunnen verwijzen naar het werk van Gangi Schibotto, *Niños Trabajadores, Construyendo una identidad* (1990), naar de lancering van de *Revista Internacional Nats* in 1993, de werken van Manfred Liebel, Isabel Beaufumé, M.T. Tagliaventi, Andrea Rossi, A. María Yañez, Jorge Valencia, Jorge Castro M, J. Ennew, J. Boyden, W. Mayers enz. Maar het gaat telkens om benaderingen die onvolledig blijven. Bij Juan Chacaltana⁽⁵⁾ vinden we een evaluatieve opsomming van de literatuur die in ons land werd geproduceerd over kinder- en jongerenarbeid. De sociologische benadering is overduidelijk. Toch beschouwen we die werken niet als de sociologische analyse van de werkende kinderen in Peru omdat de opzet te fragmentarisch is en omdat er echt sprake is van een gebrek aan theoretische samenhang. In ons land beschikken we dus nog niet over een systematische sociologische analyse van kinderarbeid of op zijn minst van de aanwezigheid van kinderen op de arbeidsmarkt, en dus ook niet over een geheel aan regels vanuit antropologisch oogpunt. De meest gevorderde studies zijn anderzijds van onschatbare waarde. Ze kunnen nuttig zijn om tot een meer theoretisch en geordend kader te komen.

In onderzoekswerken over kinderen in het Westen, vinden we weinig getuigenissen van aanhoudende vormen van organisatie van werkende kinderen en jongeren. En om geschiedenis te schrijven is het natuurlijk nodig te interpreteren. Iedere historicus weet hoe groot de uitdaging is van de strijd tussen het onderbewustzijn en de werkelijk-

ke geschiedenis: "De productie van het historische discours behoort degene toe die de analyse maakt, of de onderzoeker, die over de geschiedenis praat vanuit zijn discipline en zijn cultuur"⁽⁶⁾. Voor de pre-industriële periode van de XVII eeuw, vinden we wel studies terug die getuigen over verschillende relatief langdurige vormen van organisatie van jongeren, kinderen en leerknechten⁽⁷⁾.

In het Londen van 1647 bestonden er bijvoorbeeld groepen leerknechten die zelfs politieke standpunten innamen⁽⁸⁾. In de 16e eeuw wordt er al gesproken over het bestaan van jeugdverenigingen in Frankrijk en Engeland. De organisaties van leerknechten beschikten klaarblijkelijk over een zekere autonomie en konden functioneren zonder de aanwezigheid van een meester of 'compagnon' die de rol van voogd opnam. Voor de werkende jongeren en kinderen waren die organisaties iets waartoe ze behoorden en waarmee ze zich identificeerden.

Tijdens de industriële periode namen kinderen en jongeren deel aan de strijd en het protest en voegden zich bij de eisen van de volwassen arbeiders. Maar we hebben de indruk dat er geen rekening werd gehouden met hun hoedanigheid van minderjarigen, noch voor de arbeid, noch in geval van mobilisering bij conflicten met het patronaat. Over het algemeen hebben de minderjarigen zich niet apart georganiseerd op een stabiele manier, in de marge van de volwassenenbeweging. Er zijn verschillende studies zoals die van David Nasaw over het einde van de 19e eeuw in de VS (*Children of the City*, 1987), die van Alessandro Stella (*Histoire de l'enfant exploité du Moyen Age à la Révolution*, Paris, 1996), Bart De Wilde (*The Voice of Working Children in Belgium, 1800-1914*, Paris, 2000), Hugh Cunningham en Pier Paolo Viazzo (*Child Labour in historical perspective, 1800-1985*, Firenze, 1996) of de bijdragen van Pierre Pierrard (*Enfants et Jeunes Ouvriers en France XIX-XX siècles*). Maar nergens wordt melding gemaakt van het langdurig bestaan van organisaties van kinderen en jongeren met eigen doelstellingen. Voor de Eerste Wereldoorlog, in 1912, ontstaat in België een vorm van syndicale organisatie voor adolescenten en werkende jongeren die jongens en meisjes als zodanig verenigt en organiseert binnen het dan bestaande arbeidersmilieu. Deze organisatie zou achteraf de Kristelijke Arbeidende Jeugd worden. Dat komt overeen met hetgeen Michelle Perrot zeer precies beschrijft: "In de 19e eeuw hebben we nergens een werkende jeugd aangetroffen, maar we konden ten minste wel kennis maken met enkele jonge arbeiders"⁽⁹⁾.

Maar we denken niet dat het probleem bij de bronnen of de historici ligt. Het is eerder het resultaat van de evolutie van de sociale vertegenwoordiging en van de rol die de westerse maatschappijen aan kinderen en jongeren hebben toegekend in de productie en commercialisering van goederen.

In het Zuiden, en meer specifiek in onze regio, is er geen onderzoekswerk ter beschikking om geldige vergelijkingspunten te zoeken waarmee we eventueel tot 'grote' conclusies kunnen komen. We kunnen wel stellen dat werkende kinderen en jongeren zich in Peru beginnen te organiseren als de 20e eeuw reeds gevorderd is.

"Wij, werkende kinderen en jongeren, zijn ook het volk"

Sinds de jaren '70 zijn de kinderen van landbouwers of mijnwerkers, jongens en meisjes, uitdrukkelijk aanwezig in de betogingen en protestmarsen die hun ouders organiseren. Dat was het geval bij de bezetting van de zone van Andahuaylas en van andere zones in de Peruviaanse siërra. Naast hun moeders en op de eerste rij namen ze deel aan de strijd van de syndicale of gemeenschapsorganisaties van hun vaders.

We hebben hier dus te maken met een aanwezigheid van minderjarigen die eerder kan worden geïnterpreteerd als een gezinsdeelname aan de sociale strijd. De omvangrijke en lange protestmarsen naar de hoofdstad en het lange verblijf achteraf in de hoofdstad bleven op sociaal en politiek vlak niet onopgemerkt en hadden een groot impact op de publieke opinie. Dat zorgde voor ontelbare vormen van solidariteit tegenover de protesterende gezinnen en hun jongste kinderen.

Het is in 1976, in een context van harde repressie door de militaire regering op de verschillende groepen van georganiseerde arbeiders, dat de fabrieksarbeiders een zware patronale aanval moeten incasseren met de afdankingen voorzien in het decreet 010, dat deze operatie legitimeert. De meerderheid van de mensen die afgedankt werden, waren militanten van de JOC (Juventud Obrera Cristiana). Ze waren ofwel syndicaal vertegenwoordiger of vertegenwoordiger van de industriële gemeenschappen die de militairen in het leven hadden geroepen als een vorm van medezeggenschap voor de arbeiders in het beleid van de bedrijven. Een belangrijk deel van die militanten was bovendien ook partijmilitant. De situatie die dan ontstond was compleet nieuw. Er was een opkomende volksmacht die georganiseerd was op verschillende niveaus: in de wijken, de fabrieken, in de rurale wereld, onder de leraars, de ambtenaren enz. En de jonge kaders van de JOC zaten zonder werk. Er werd beslist een grote vergadering te organiseren op nationaal vlak. In oktober van dat jaar en in het huis 'Jesús Obrero' van de JOC (dat in 1998 door de Kerk krachtdadig onteigend werd) beslisten de jonge werknemers voorrang te geven aan een toekomstvisie. Ze vroegen zich bezorgd af hoe ze terug aan het werk konden, maar gaven toch de voorrang aan de volgende vraag: *"Met welk soort jongeren zullen we binnen tien jaar te maken hebben als de situatie blijft zoals nu? Als je jong bent, arbeider en bovendien nog student, is er al reden genoeg om politiek vervolgd te worden en gestraft te worden op sociaal en arbeidsvlak."* Het antwoord was duidelijk: *"We zullen jongeren hebben die niet gemobiliseerd kunnen worden, die geen politieke of syndicale ervaring hebben en die de strijd van de volwassenen of van andere sectoren niet zullen begrijpen. Het zal dan ook te laat zijn om te proberen van ze te organiseren. Daarom moeten we vroeger beginnen. Met de kinderen en jongeren die nu aan het werk zijn. We zijn zelf van kinds af aan beginnen werken in het huishouden, op pleinen en markten, samen met onze ouders of alleen."* Laat ons hierbij vermelden dat op dat ogenblik het drugsprobleem nog niet te groot was in de wijken en dat de gewapende strijd nog niet bestond en pas zou starten begin jaren '80.

Daarbij willen we nog graag iets opmerken. Het initiatief om de Nats (acroniem dat pas in 1989 bedacht werd door een werkend meisje) te organiseren ging dus niet uit van NGO's of onderzoekers, van de Kerk of van internationale organisaties, maar wel van de jongeren zelf. Het waren werkende kinderen en jongeren die tot dan toe geen specifieke vorm van organisatie kenden. De JOC van haar kant stelde vijf belangrijke punten voorop. Het waren bijna intuïtieve ingevingen die het werk in het verleden hebben bepaald en nog steeds worden gerespecteerd.

Het gaat om volgende principes:

De organisatie mag geen aanhangsel zijn en ook niet de kinderafdeling van een andere organisatie van volwassenen of jongeren. Zo werd het principe gesteld van de organisatorische autonomie. De organisatie moet geleid en vertegenwoordigd worden door kinderen en jongeren, wat meteen het principe van de eigen vertegenwoordiging vastlegde. De organisatie moet openstaan voor alle werkende kinderen en jongeren, zonder enig onderscheid. De organisatie moet zich tenslotte ontwikkelen en haar eigen inhoud op nationaal en internationaal vlak bepalen.

Het lijkt ons pertinent het volgende te vermelden. In het begin had de organisatie geen enkel element dat naar de religieuze of geloofskwestie verwees. Het is pas in maart 1979 dat de reeds georganiseerde Nats beslisten, na overleg, om eveneens die dimensie aan hun identiteit toe te voegen. De MANTHOC wordt dan opgericht: 'Movimiento de adolescentes y niños trabajadores hijos de obreros cristianos'.

Er zijn twee aspecten die bijzondere aandacht verdienen. Kinderen en jongeren die zich samen met hun ouders inzetten in de sociale strijd werden bijna uitsluitend beschouwd als onschuldige slachtoffers die onterecht het leed van hun ouders moesten delen. Maar dat opende de ogen van heel veel kinderen die zeiden: "*Maar we zijn hier omdat we solidair zijn met onze ouders, we behoren ook tot het volk.*" Dat werkte inspirerend voor de oprichting van de beweging. Tot dan toe boog de JOC zich over geen enkel specifiek probleem van de Nats in het algemeen, daar waar ze wel aandacht had voor de problemen van kinderen en jongeren die in de hoofdstad arriveerden met de protestmarsen. Het kwam er dus op aan dat gevoel en die roep van "*Wij zijn ook het volk*" in een georganiseerde en werkelijke beweging om te zetten. Die roep betekende zoveel als we strijden ook mee en willen dat er met ons rekening gehouden wordt. En niet alleen als kinderen die met hun ouders meegaan maar ook als mensen die hun leven op een eigen manier zien en die eigen verwachtingen hebben. Die oriëntering bleek positief op sociaal en politiek vlak en de Nats traden naar voor als echte economische, sociale en politieke actoren. Toch is het nodig te wijzen op het feit - en dat is het tweede aspect - dat in de visie van de initiatiefnemers het vooral belangrijk was de jongeren als werknemers of arbeiders te beschouwen en dus als mensen die dagelijks en met relatief succes opkomen tegen armoede, honger en tegenslag. In die visie werden kinderen en jongeren veel minder gezien als een groep die bescherming nodig heeft.

De organisatie van Nats: vijftientig jaar ervaring en reflectie

De intuïtieve ingevingen van het begin hebben hun vruchten afgeworpen en gaven een solide aanloopbasis voor de oprichting van de organisaties voor werkende kinderen en jongeren. Maar de vroege, de geschreven en zelfs de huidige geschiedenis boden geen enkel voorbeeld om mee te contrasteren of om te imiteren. De werkmethodes moesten dag na dag bepaald worden. Dat vergde aanhoudende reflectie, debat, zelfkritiek en soms koerswijziging voor de reeds afgelegde en de nog af te leggen weg. Het is zeker dat de context van politiek debat, evaluatie van de volksbewegingen en opkomst van nieuwe nationale bewegingen als die van de georganiseerde vrouwen, de boeren, de inheemse gemeenschappen, de ambtenaren, de jongeren enz, een onmisbare rol heeft gespeeld. Die evoluties hebben er ook voor gezorgd dat de Nats-beweging in wording zichzelf plaatste binnen de dynamiek en het geheel van volksorganisaties en andere bewegingen die het licht zagen rond de bevrijdingstheologie, de priesterbeweging ONIS en 'Christenen voor het socialisme' in de jaren '70.

De beweging van de Nats ontstaat in de volkswijken in het zuiden van Lima en verspreidt zich zeer snel naar steden als Chimbote, waar er zeer veel vissers en metaalarbeiders zijn; naar Puerto de Ilo in het zuiden van het land met belangrijke gieterijen en verwerking van mineralen. Zes jaar later hebben de groepen al een naam aangenomen - MANTHOC - en ook steden in het binnenland bereikt zoals Ayavirir, Macusani in het zuiden, Pucallpa in het Amazoniëgebied en Trujillo in het noorden.

Het groeiproces van de beweging werd bepaald door de ontwikkeling van het bewustzijn en het vermogen tot zelforganisatie van de werkende kinderen en jongeren. De coherentie voorzien in de grote oprichtingsprincipes zorgde voor een grote alertheid in de praktijk om te vermijden dat initiatieven van volwassenen het optreden en de zelforganisatie van kinderen en jongeren zouden verdringen. Die opdracht was nooit vanzelfsprekend en na vijftientig jaar kan men zeker spreken van een permanent politiek en opvoedingswerk. De eerste tien jaar zouden de discrete periode van de beweging kunnen genoemd worden. Toen was het belangrijk om de basis te leggen voor een traditie van autonomie met het accent op een organisatie die echt in handen is van werkende kinderen en jongeren als de legitieme vertegenwoordigers ervan. Maar de heersende cultuur waarin kinderen een ondergeschikte rol toebedeeld krijgen, heeft ervoor gezorgd dat kinderen en jongeren zichzelf niet spontaan konden beschouwen en profileren als subjecten, actoren en leden van hun eigen organisaties. Al moeten we daaraan toevoegen dat hun klassenbewustzijn en zelfimago als leden van de werkende bevolking die waardering en respect verdienen, bijna onmiddellijk opdook wanneer ze als zodanig behandeld en erkend werden in een eerste persoonlijk contact of tijdens een discours in een eerste contact met de organisatie. De discoursen hadden het niet over kinderrechten, maar wel over de waardigheid van iedere werknemer, volwas-

sen, jongere of kind. We zouden kunnen stellen dat de 'waardigheid' centraal stond. Misschien werd die niet letterlijk verwoord. Maar ze vormde wel de as waarrond de Nats zich organiseerden en zich inzetten voor betere leefomstandigheden, voor sociale, politieke en economische erkenning in hun wijk, hun gezin, hun school en hun regio.

Toch werden ze niet met redelijkheid behandeld. Het beeld dat men eigenlijk over de Nats had, bleef op alle niveaus een beeld van kinderen die het slachtoffer spelen en medelijden willen opwekken. De houding tegenover hen was in het algemeen zeer wantrouwend.

Er zijn drie belangrijke momenten in de ontwikkeling van de Nats-beweging. Het eerste is het internationale jaar van het kind in 1979. De organisatie heeft toen vooral de nadruk gelegd op de rechten die kinderen hebben als werknemers. De rechten die ze verdedigden waren bijna identiek aan de algemene rechten van het kind maar ze hadden het ook over het recht op werk, het recht geen werk geweigerd te worden, het recht op gezondheidszorg voor werkende kinderen en het feit dat hun leraars rekening moeten houden met hun situatie als werkende kinderen... Om die punten kracht bij te zetten namen ze actief deel aan manifestaties en activiteiten die in de hoofdstad werden georganiseerd. Dat waren toen de eerste stappen van een proces dat naar een grote zichtbaarheid van deze groep kinderen zou leiden.

Een tweede belangrijk moment was de deelname van MANTHOC in 1982 aan de wereldontmoeting van Midade-organisaties 'Mouvement International d'Apostolat des Enfants' in Olinda, in Brazilië. Er waren groepen en organisaties van Europa, Azië, Afrika en Latijns-Amerika. Die bijeenkomst zorgde voor een verrassing door de harde vraagstelling die daar naar boven kwam. Er werd met name gevraagd waarom het nodig is een organisatie van en voor Nats te hebben en of dat er daardoor geen verdeeldheid kan ontstaan tussen de volkskinderen en de kinderen in het algemeen. De Nats zegden dat hun identiteit en waardigheid als werknemers hen het volste recht verschaft om zich tegenover de wereld en de maatschappij voor te stellen als georganiseerde werkende kinderen. En niet alleen om erkenning te vragen maar ook om de politieke, sociale en economische rol van kinderen in het algemeen en van werkende kinderen in het bijzonder, in discussie te brengen. Bovendien nog om het bestaande idee over werkende kinderen te veranderen en een nieuw imago te geven aan de Nats als kinderen die fatsoenlijk zijn: ze zijn nog steeds kinderen en geen te vroeg geworden volwassenen, en meer dan sociale slachtoffers zijn ze vooral politieke en sociale voorvechters. Michel Bonet van de ILO in Genève was op die vergadering aanwezig en hij verklaarde dat iedereen rekening moest houden met het feit dat de Nats zich reeds zes jaar lang waren begonnen organiseren. In de periode tussen 1980 en 1990 werd er in de Midade nagedacht over het bestaan van de Nats en de gevolgen ervan voor de internationale (in dit geval katholieke) beweging.

Het derde feit zal bijna acht jaar later plaatshebben, tijdens de voorbereidende debatten

voor de Conventie van de Rechten van het Kind in 1989. Het discours over de rechten neemt daardoor een meer formele vorm aan. Maar in 1986 was er reeds een scherper debat gelanceerd over werken en kind zijn. Eind 1985 was in Peru COTADENI opgericht. Dat was een samenwerking van NGO's uit Lima die activiteiten organiseerden voor de rechten van het kind. MANTHOC was ook actief in die werking, maar niet zonder moeilijkheden. Dat kwam door de standpunten die reeds publiek waren gemaakt: iedere NAT moet gewaardeerd worden in zijn hoedanigheid van werknemer en van kind of jongere; ieder kind heeft het recht te werken en zich te organiseren op een autonome manier; ieder kind heeft het recht als voorvechter deel te nemen aan alle activiteiten die bedoeld zijn om zijn belangen of die van zijn collectiviteit te verdedigen. Maar de openheid over de standpunten en het feit dat het uiteindelijke doel van de organisatie niet was om zichzelf op te heffen, zorgde eigenlijk voor de grootste controverse. Met de Conventie van de Rechten van het Kind zou de polemiek nog groter worden. Vanaf het begin heeft de MANTHOC zich zeer kritisch opgesteld tegenover de conventie en onderstreept dat deze niet kon volstaan als instrument voor de uitdagingen waaraan de Nats en de kinderen die in armoede leven, het hoofd moeten bieden.

Het is eveneens belangrijk eraan te herinneren dat de Nats-beweging zich sterk ontwikkeld heeft tijdens de bloedige jaren van de gewapende strijd in Peru sinds 1980 en vooral in oorlogszones zoals Ayacucho, Puno, Tingo María. Men kan zich dan afvragen hoe het komt dat het gewapend verzet de Nats-beweging niet heeft geïnfiltrerd en gebruikt en/of betrokken bij zijn strijd. Een mogelijke uitleg is dat in de groepen van Nats veel aandacht besteed werd aan de analyse van de gebeurtenissen. In de nationale bijeenkomsten werd de politieke conjunctuur geanalyseerd. En in vormingssessies werd de nadruk op de politieke vorming gelegd. Dat toont dus aan dat de beweging inderdaad uit werkende kinderen en jongeren bestond, en dat werken of hun hoedanigheid van werkende jongeren het voornaamste element van hun identiteit was, maar dat er toch niet exclusief rond arbeidsthema's gewerkt werd maar ook aandacht werd besteed aan aspecten van het dagelijks leven van de Nats: het gezin, de wijk, de school, de persoonlijke relaties, de affectieve wereld en de brede sociale omgeving. Dat sluit bovendien nauw aan bij het feit dat kinderarbeid vooral gebeurt in een tertiaire economie: diensten, commercialisering, bereiding van gerechten die op straat worden verkocht, werk in kleine ateliers, verkoop in kleine winkels enz. Tijdens de eerste jaren waren de Nats bijna niet georganiseerd volgens het soort werk dat ze deden, gezien het vooral in familiaal verband of op zelfstandige basis gebeurde. Dat was niet het geval voor de Nats in de landbouw.

Een andere positieve factor naast het globaal discours over waardigheid en werk, was de totstandkoming in 1992 van de 'Código de los Niños y Adolescentes del Perú', of de wet voor kinderen en adolescenten. Dat proces was zeer nuttig omdat men zich af-

vroeg op welke manier de grote principes van de Nats in wet konden worden omgezet. Op die manier zouden ze een zekere invloed kunnen hebben op het beleid ten aanzien van de Nats en van alle kinderen van het land. De Nats namen deel aan de activiteiten van de werkgroep die het wetsvoorstel voorbereidde. Ze hadden de kans om de formele en juridische discriminatie aan te klagen van kinderen van minder dan twaalf jaar, die het recht niet hebben om te werken. Ze vroegen ook de inschrijving in de wet van de mogelijkheid zich op dezelfde manier als de adolescenten te organiseren. Dat toont aan dat de Nats zich ook bogen over juridische kwesties die het uitoefenen van hun rechten bepalen. Sinds begin jaren '90 hebben de Nats van de MANTHOC en sinds 1996 ook die van de MNNATSOP alle pogingen om de 'Código de los Niños y Adolescentes' te wijzigen van heel dichtbij gevolgd. Ze hebben ook rechtstreeks deelgenomen aan internationale debatten over de Conventies 138 en 182 van de ILO en zich verzet tegen de 'Global March against Child Labour' in 1998.

De Nats die de beweging in die periode kan bereiken zijn bijna nooit tewerkgesteld in loondienst in de industrie. En het is vooral over die niet-industriële tewerkstelling dat de maatschappij zich zorgen maakt. Maar juist omdat de kinderen niet in de industrie werken, is er een kritische analyse nodig om na te gaan hoe die integratie in de materiële en culturele productie van de Peruviaanse maatschappij gebeurt. Men is stilaan beginnen praten over het politiek gewicht van de Nats. Men had het over het meetellen van hun bijdrage in de economie van het land. Daarmee werd hun economische onzichtbaarheid toegegeven en ook het feit dat ze als politieke actoren en productiewerkers ondergewaardeerd werden. Het werk van Schibotto stelt precies voor om de Nats-beweging theoretische instrumenten te verschaffen over deze en andere aspecten. Het is in het bijzonder interessant om hen het belang van een politiek-economische benadering te tonen als het over werkende kinderen en jongeren gaat maar ook voor zaken als de identiteit van de Nats en de culturele aspecten die de identiteit in zich draagt. Die beide dimensies maakten het discours van waardigheid en strijd houdbaar. Hun hoedanigheid van werknemer kon zo naar voren worden geschoven en beschouwd als dé basis waarop hun sociale persoonlijkheid zich ontwikkelt. En dat in een context waarin arme kinderen die bovendien ook nog moeten werken, nog steeds gezien worden als wezens die voor het ongeluk geboren zijn en met wie men compassie moet hebben. Maar voor de beweging was dit een kans om een discours op te bouwen waarin hun conditie van actoren en voorvechters versterkt wordt.

In die vijfentwintig jaar heeft de organisatie hard gewerkt aan haar ontwikkeling en daaruit is een discours van waardigheid als economische en sociale onderdanen gegroeid. Ze heeft een grote expansie gekend die andere landen uit de regio bereikt heeft en ook nog verder ging tot Azië en Afrika. Maar dat gebeurde niet zonder pijn en niet altijd met overwinningen.

De georganiseerde Nats: een internationale symbolische macht in wording

De 20e eeuw werd afgesloten met een opkomende nieuwe ontwikkeling. Die van een nog kleine groep werkende kinderen en jongeren die zich voorzien hebben van een nationale, internationale en zelfs intercontinentale werking in een periode van ongeveer drie decennia. Er zijn verschillende factoren die dit hebben mogelijk gemaakt en de solidariteit heeft een zeer belangrijke rol gespeeld. Maar het zijn vooral mensen en instellingen van de civiele maatschappij die met sympathie en inleving het ontstaan van deze intercontinentale organisatie van Nats vanaf haar eerste stappen, hebben gepromoot, begeleid en gesteund.

Maar de doelstellingen, de motivatie en de verwachtingen van de beweging maakten een veranderingsproces door. Ze werden uitgediept en bijgestuurd. En wat tot vóór vijftien jaar terug slechts het culturele patrimonium van één organisatie was, is vandaag een discours geworden dat overgenomen en mee ontwikkeld werd door honderden groepen van Nats in Latijns-Amerika, in de Caraïben en in Azië en Afrika. Intellectuelen en activisten engageerden zich ook in deze dynamiek.

De internationale dimensie was bij de MANTHOC een gegeven dat in het dagelijks leven aanwezig was. Een continentale coördinatie kwam pas achteraf.

In 1988 wordt de Eerste Ontmoeting van Nats van Latijns-Amerika in Lima georganiseerd. Vertegenwoordigers van verschillende Latijns-Amerikaanse bewegingen ('Moani' uit Chili, 'Monkas' uit Boliviaë, 'Calle Escuela' uit Paraguay, 'Pelota de Trapo' uit Argentinië, 'Maninos e Meninas de Rua' uit Brazilië en bewegingen uit Colombia en Peru) debatteren over de beste manier om de problemen uit de regio aan te pakken. Ze beslissen om in 1990 opnieuw samen te komen in Buenos Aires. Daar waren zeventien landen vertegenwoordigd, met inbegrip van Haïti. De derde ontmoeting heeft in 1992 plaats in Guatemala met vertegenwoordigers uit Frankrijk, Spanje en Roemenië. Maar de MANTHOC organiseerde een eerste internationaal seminarie over kinderarbeid reeds in 1990 in samenwerking met de MLAL. Vertegenwoordigers van organisaties als 'Butterflies' uit India, 'Enda' uit Senegal, de Straatkinderen van Nairobi, Palestijnse groepen, de Sociale Pastorale van Recife en Nats uit Chili kwamen er getuigen over hun situatie. Maar hoe werden deze bijeenkomsten gefinancierd? Vooral dankzij de inspanningen van de organisatie 'Radda Barnen', vandaag 'Save the Children' uit Zweden. Het was deze Zweeds volksbeweging die vanaf het begin positief reageerde op de voorstellen van MANTHOC om toenadering te zoeken tussen alle initiatieven in de wereld, al stemden hun criteria niet altijd overeen. Daarbij waren er ook bijdragen van 'Terre des Hommes' Osnabruck, Broederlijk Delen België, 'Mlal' Italia. Met de rechtstreekse uitwisseling kon een gemeenschappelijk platform van algemene oriënteringen worden gecreëerd en werden ook gezamenlijk activiteiten georganiseerd.

In 1995 vindt de Vierde Ontmoeting van Nats plaats in Santa Cruz de la Sierra in Boliviaë. Daar nemen ook kinderen uit Cuba, Costa Rica en de Dominikaanse Repu-

blik aan deel. De Vijfde Ontmoeting wordt in 1997 in Lima georganiseerd juist wanneer het debat over wat achteraf de Conventie 182 van de ILO zou worden, in volle hevigheid woedt. Voordien had de Internationale Groep over Kinderarbeid verschillende vergaderingen belegd: in Brasilia in 1995 en hetzelfde jaar ook in New York, in 1996 in Senegal en ten slotte in Kundapur in India. Misschien kunnen we hierbij even herinneren aan het feit dat de minister die de visa's voor India moest uitschrijven er een voorwaarde aan verbond. De vergadering mocht zich niet afspelen in de marge van de openbare orde en er mochten geen standpunten worden verdedigd die niet conform waren aan de internationale wetgeving over kinderarbeid (de brief wordt bewaard in de archieven van de MNNATSOP). De Conferentie van ministers van Tewerkstelling had begin 1997 plaats in Amsterdam. Tijdens die conferentie richtte een Peruaans kind uit Macusani in de regio van Puno, zich in volgende bewoordingen tot de ministers: *"Jullie kennen de oorzaken van de armoede in onze landen zeer goed. En het is omwille van die armoede dat miljoenen kinderen gaan werken. Maar wat jullie niet weten is hoe jullie de armoede kunnen bestrijden en er een einde aan maken."* Dat kind dat in de mijnen, op het land en in de stad had gewerkt en dat bovendien nog aan de openbare school studeerde, kwam de grote zwakte van de machtigen aanklagen om een gepaste oplossing te vinden voor de problemen van de Nats in de wereld die hij op dat moment vertegenwoordigde. In juni 1997 werd in Tornheim een internationale conferentie over kinderen en kinderarbeid georganiseerd. Een vertegenwoordigster van de nationale Nats-beweging van Peru en twee opvoeders waren daar aanwezig. Het is op het einde van datzelfde jaar dat de Conferentie van Ministers van Tewerkstelling in Oslo plaatsheeft en waaraan de Nats van Zuid-Amerika, Centraal-Amerika, Azië en Afrika ook proberen deel te nemen. We moeten onderstrepen dat de syndicale organisaties tegen de standpunten van de Nats waren. Achteraf mochten deze hun aanklacht niet publiek maken en werden ze nogal hard aangepakt door de politie en door vertegenwoordigers van NGO's. De pers bracht wel uitgebreid verslag uit over de manifestatie die de Nats hielden voor het hotel waar de ministers vergaderden (in verband met dit incident verwijzen we graag naar de uitstekende brief van Bill Mayers aan de minister van Buitenlandse Zaken van Noorwegen). Op de weg die de kinderen met echte participatie willen bewandelen om zelf aan hun problemen te werken, zijn er nog veel obstakels, en die worden gelegd door de bureaucratische maatschappijen van volwassenen (zie de brief van de Secretaris van de CMI in Genève aan de kerken die lid zijn in Noorwegen).

Op sommige plaatsen in Azië en Afrika en in landen als Boliviaë en Peru kwam er ondertussen verzet tegen de globale mars tegen kinderarbeid. Diezelfde mars arriveerde in Genève voor de uitvaardiging van de Conventie 182. De MNNATSOP had zich reeds uitgesproken over de eerste versie van de tekst en had gewezen op het feit dat men verwarring probeerde te doen ontstaan door kinderarbeid en misdaden tegen de menselijkheid (kinderprostitutie en ontvoering van kinderen) met elkaar te vermengen. De tekst volgde helemaal de strekking die voor een totale afschaffing van kinder-

arbeid pleit en stelde dat kinderen die uit een werksituatie komen, een 'rehabilitatie' nodig hebben. De MNNATSOP bestond toen drie jaar. In de voorafgaande twintig jaar was de MANTHOC erin geslaagd een van zijn doelstellingen te verwezenlijken: met name gestalte geven aan een Nats-beweging op nationaal vlak, waarin de verschillende Nats-groeperingen verenigd werden. Deze beweging moest een niet-confessioneel karakter hebben en openstaan voor een niet-abolitionistische houding tegenover de Nats en voor hun rol van voorvechters⁽¹⁰⁾.

Sinds 1998 tot vandaag, heeft de nationale organisatie vooral het hoofd moeten bieden aan de pogingen om de 'Código de los niños' te veranderen. Men probeert het recht op werk voor twaalfjarigen af te schaffen. Verder heeft ze weerwerk proberen bieden bij de goedkeuring van de Conventie 138, en ook tegen de aanvallen van organismen zoals UNICEF (zie evaluatie van ASDI over Unicef-programma's in 1997, waarin melding wordt gemaakt van de houding van deze instelling tegenover de beweging Natras in Nicaragua en de Nats in Peru) of van de ILO en haar IPEC-programma ('International Programme on the Elimination of Labour': zie evaluatie door een Spaans organisme voor landbouw, tekst waarin wordt gesteld dat het niet slagen van dat programma te wijten zou zijn aan de Nats van enkele landen). De Nats-organisaties treden ook op tegen de gevolgen van het pact dat de vakbond van opvoeders in Peru (SUTEP) en de ILO-IPEC met elkaar sloten om van de scholen het bastion te maken van de strijd voor de afschaffing van kinderarbeid en die mening aan de nieuwe generaties studenten op te leggen.

Maar die moeilijke momenten maken deel uit van het leven en de strijd die deze nieuwe sociale en politieke actoren moeten aangaan om zich te doen respecteren. Dat hebben vóór hen de georganiseerde vrouwen, de inheemse volkeren en andere sociale of politieke en economische 'minderheden' meegemaakt.

Pas enkele maanden geleden hebben de Latijns-Amerikaanse Nats hun Zesde Ontmoeting gehad in Asunción, in Paraguay, waar ook een vertegenwoordiger van de Afrikaanse beweging aanwezig was. In november ging een vertegenwoordigster van de MNNATSOP naar Bamako naar de ontmoeting van de Afrikaanse beweging. Deze bijeenkomsten veranderen natuurlijk niet als bij magie het leven van de miljoenen werkende kinderen en jongeren. Maar ze zijn wel van grote betekenis voor heel veel levens. Veel kinderen en jongeren vatten dan veel beter hun eigen werkelijkheid, de zin van hun leven en hebben de wil om door te zetten. En dat is ook zeer belangrijk om een meer collectieve impact te hebben.

Open vragen tot reflectie

We zijn van oordeel dat de duurzame organisatie van werkende kinderen en jongeren in Peru reeds kan gelden als een belangrijke referent voor vergelijkbare processen in het land en over de grenzen heen. Ondanks hun beperkingen, zijn de bewegingen van werkende jongeren en kinderen een emblematisch voorbeeld van de opkomst van een nieuwe kindercultuur gebaseerd op het recht strijd te voeren en er aan deel te nemen. Wat een ideale manier is om een vooruitstrevende persoonlijkheid te ontwikkelen, als tegengif voor een autoritaire persoonlijkheid. De nationale en internationale dimensie van de werking duidt niet alleen op een gemeenschappelijk doel, maar maakt het ook mogelijk efficiëntere strategieën uit te stippelen. De kwestie van de afschaffing van kinderarbeid zal een essentieel punt blijven, waar speciale aandacht naar zal blijven gaan en dat studie en verfijning van de eigen argumenten en benaderingen zal vergen. Een van de belangrijke verdiensten van de Nats-beweging is, dat ze een verandering heeft ingezet naar waardiger arbeidsomstandigheden voor een groeiend aantal kinderen en jongeren. Een ander aspect is dat ze een deel van het publiek debat voor zich kon winnen. Bij de afsluiting van de nationale planning voor 1992-1995, verklaarde de vertegenwoordiger van de staat aan de commissie: *"We zijn tevreden over het geleverde werk, maar ik vraag mij toch af hoe de MANTHOC op dit voorstel zal reageren."*

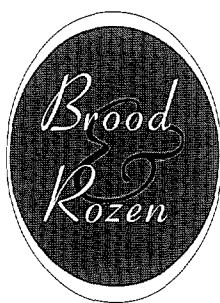
De grote uitdaging van Nats-beweging is uiteindelijk om met haar discours de publieke opinie te bereiken en een beroep te doen op haar gezond verstand. De beweging wil aan het sociale ideeëngoed raken, dat nog steeds gevangen zit in visies en voorstellingen die nog niet getoetst werden aan haar oriënterende houding. Een andere vraag gaat over de rol van volwassenen die de Nats-organisaties begeleiden en meer in het bijzonder vanuit de academische productie. Er is ook nog de delicate verhouding tussen NGO's die met Nats samenwerken of die een bijdrage leveren aan sommige projecten van die bewegingen.

Toch hebben we goede redenen om vertrouwen te hebben in de Nats-organisaties. Ze weten zelf ook dat een strijd van vijftientig jaar een goede basis is voor vertrouwen, overtuiging en trouw.

Originele titel: *Notas para una historia del movimiento de Nats en Perú 1976-2001*

- (1) Movimiento de niñas y adolescentes trabajadores: *Beweging van werkende kinderen en adolescenten.*
- (2) D. DEVREESE, *Generational Change in Working Class History: Belgium 1830-1914.*
- (3) T. HAREVEN, *A Complex Relationship: Family Strategies and the Process of Economic and Social Change,* 1990.
- (4) PORTOCARRERO, *El trabajo infantil en el Perú, ensayo de historia del Tnhuantisuyo al siglo XX,* IFEJANT, 1998.
- (5) J. CHACALTANA, *Trabajo infantil en el Perú: balance de las investigaciones hasta 1995.*

- (6) C. PANCERA, *Estudios de la historia de la infancia*, PPU, 1993.
(7) Zie J.R. GILLIS, *Youth and History*, 1974.
(8) S.R. SMITH, The Apprentices Parliament of 1647. In: *History Today*, XXII (August 1972).
(9) M. PERROT, *La juventud obrera, del taller a la fábrica*, 1996.
(10) A. SWIFF, El Movimiento Nacional de Niños y Adolescentes Trabajadores Organizados del Peru (MNNATSOP).
In: *Revista Internacional desde los Niños y adolescentes Trabajadores*, IV(2000)5-6, pp. 99-173.
-

Brood & Rozen

Tijdschrift voor de Geschiedenis van Sociale Bewegingen

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door
Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis
Bagattenstraat 174, 9000 Gent

Brood & Rozen is tevens te verkrijgen bij:

ACCO-Leuven

Tiensestraat 134
3000 Leuven

DE GROENE WATERMAN

Wolstraat 7
2000 Antwerpen

Boekhandel FORUM

D. Boucherystraat 10
2800 Mechelen

Boekhandel MARNIX

Nederkouter 209
9000 Gent

Nieuwscentrum WALRY

Zwijnaardsesteenweg 6
9000 Gent

Marxistisch Antiquariaat AURORA

Jean Volderslaan 34
1060 Brussel

B I O G R A F I E È N

BADA Aimé, Citoyen de la République de Bénin. Né le 3 février 1972, à Dédomé, Bénin.

Mécanicien professionnel mais travaillant aussi dans de petites entreprises telles qu'une usine de bisquits.

Bada est cofondateur du 'African Movement of Working Children and Youth' (AMWCY) et travaille pour le projet CEDC à Cotonou (Bénin). Ce projet est aussi l'organisation de soutien de l' 'Association of Working Children and Youth of Benin' dont Bada a été le président. Il a aussi suivi et donné lui-même des cours de formation pour la 'Participatory Action Research' en Afrique occidentale. Actuellement il est assistant socio-culturel chargé de suivre les activités des associations membres de l'AMWCY.

CUNNINGHAM Stephen, Lecturer in Social Policy, University of Central Lancashire, Department of Social Work.

Most important publications:

The Problem that Doesn't Exist? Child Labour in Britain 1918-1970. In: M. LAVALETTE, *A Thing of the Past? Child Labour in Britain in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Liverpool: Liverpool University Press, 1999; S. CUNNINGHAM and M. LAVALETTE, Children, Social Policy and the State. In: M. LAVALETTE and A. PRATT (eds.), *Social Policy: A Conceptual and Methodological Introduction*, London: Sage, 2001; S. CUNNINGHAM and M. LAVALETTE, Children's Rights and Collective Action. In: J. MCKECHNIE, B. GOLDSTON and M. LAVALETTE (eds.), *Children, Welfare and the State*, London: Sage, 2002; S. CUNNINGHAM and M. LAVALETTE, Sociological Perspectives on Children: New and Old. In: J. MCKECHNIE, B. GOLDSTON and M. LAVALETTE (eds.), *Children, Welfare and the State*, London: Sage, 2002; M. LAVALETTE and S. CUNNINGHAM, *Globalisation, Child Labour and Anticapitalism*, London: Pluto.

CUSSIÁNOVICH Alejandro, Peruaans theoloog en pedagoog.

Hij is een internationale autoriteit op het vlak van de sociale en politieke daadkracht van kinderen en jongeren. In 1976 richtte hij de *Movimiento de Adolescentes y Niños Trabajadores Hijos de Obreros Cristianos (MANTHOC)* op met de bedoeling werkende kinderen en adolescenten tussen 7 en 17 jaar te vormen, te organiseren en te evangeliseren. Vandaag is MANTHOC actief in 18 steden van het land. Daarnaast speelt MANTHOC ook een voortrekkersrol in de Zuid-Amerikaanse koepel van kinderrechtenorganisaties. De beweging telt zo'n 3000 leden en een 150-tal volwassen begeleiders.

Sinds enkele jaren is Alejandro Cussiánovich ook betrokken bij IFEJANT, een instituut dat opleiding verzorgt voor vormingswerkers en begeleiders van werkende kinderen en jongeren (*Instituto de Formación para Educadores de Jovenes-Adolescentes y Niños Trabajadores de America Latina y el Caribe*). Daarnaast is hij ook actief in IPROFOTH, de Federatie voor Dienstmeisjes.

Alejandro Cussiánovich is auteur van tientallen publicaties. Kernbegrippen in zijn denken zijn de 'pedagogie van de tederheid' en de 'teología de la infancia'.

DE WILDE Bart (1961), studeerde geschiedenis aan de Universiteit Gent.

Hij verricht onderzoek naar arbeid, arbeidersorganisaties en arbeidersrelaties in de 19e en 20e eeuw.

Hij publiceerde verschillende artikels in *Samenleving en Politiek: tijdschrift voor een democratisch socialisme* (waarvan hij ook redactielid is) en in *Brood & Rozen, Tijdschrift voor de Geschiedenis van Sociale Bewegingen*.

Voornaamste publicaties:

De collectieve arbeidsverhoudingen (1880-1940). In: *Het Sociaal Pact van 1944: oorsprong, betekenis en gevolgen*. Acta van het historisch luik van het Colloquium '50 Jaar Sociaal Pact', VUB, 8-9 december 1994, pp. 39-65; Een sociografisch onderzoek van Belgische textielpatroons in de 19e en 20e eeuw. In: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 74(1996)3-4, pp. 839-884; *Witte boorden, blauwe kielen. Patroons en arbeiders in de Belgische textielnijverheid in de 19e en 20e eeuw*, Gent: Ludion, 1997, 404 p.; Seks op en naast de werkvloer: de seksualiteitsbeleving van arbeiders en de houding van de vakbeweging. In: D. DE WEERDT (ed.), *Begeerte heeft ons aangeraakt: socialisten, sekse en seksualiteit*, Gent: Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 1999, pp. 145-178; B. DE WILDE, *The Voice of Working Children in Belgium (1800-1914)*. In: *Information Bulletin n° 4 for the International Conference 'Rethinking Childhood' . Working Children's Challenge to the Social Sciences*, Bondy (France), 15-17.11.2000; B. DE WILDE, Kinderen - Jongeren - Minderjarigen. Nieuwe inzichten over kinderarbeid en hun bruikbaarheid in het geschiedenisonderwijs. In: *Kleio, Tijdschrift van de Vereniging van Docenten in Geschiedenis en Staatsinrichting*, 42(juni 2001)4, pp. 30-34.

HANSON Karl was tot eind 2000 wetenschappelijk medewerker aan het Centrum voor de Rechten van het Kind van de Universiteit Gent, waar hij als onderzoeker werkte aan een interuniversitair project over mensenrechten van kinderen. Hij was co-organisator van de internationale conferentie *Rethinking Childhood: Working Children's Challenge for the Social Sciences/Repenser l'enfance: le défi des enfants travailleurs aux sciences sociales*, die plaats had van 15 tot 17 november 2000 in Parijs. Momenteel werkt hij mee aan de voorbereiding van een boek dat de belangrijkste resultaten van deze conferentie bundelt.

Publicaties over kinderarbeid: Working Children and International Labour Law: A Critical Analysis. In: *Information Bulletin N° 4 for the International Conference 'Rethinking Childhood'*, Bondy (France), 15-17.11.2000, pp. 31-51 (samen met A. VANDAELE); Het internationale debat over kinderarbeid. In: E. VERHELLEN (ed.), *Kinderen in de wereld, Lezingenbundel n.a.v. de postacademische vorming Rechten van het Kind*, Universiteit Gent, Centrum voor de Rechten van het Kind, 2000, pp. 165-219 (samen met A. VANDAELE); Niños, Niñas y Adolescentes Trabajadores (NAT's). Zelforganisaties van werkende kinderen en het debat over kinderarbeid. In: *Mores: pedagogisch tijdschrift voor morele problemen*, 42(1998)4 en pp. 319-337; Kinderen en arbeid: 'zwijgt als de grote mensen spreken!'. In: *De Morgen, Ja/nee/een mening*, 17.06.1998, 2 (samen met B. De WILDE).

Publicaties over andere onderwerpen: De bescherming van de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst - Artikel 9 EVRM. In: J. VANDE LANOTTE, Y. HAECK (eds.), *Het EVRM in hoofdlijnen*, Antwerpen: Maklu, (in druk); *Children Living in Conditions of Vagrancy*, Council of Europe - Programme for Children, Document CDCS PC (2000) 3, Strasbourg, 2000, 58 p; Fundamentele rechten van leerlingen en het recht op toegang tot het onderwijs. In: *Tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid*, (1998-1999), 5-6, pp. 328-338; Schets van een aantal maatschappelijke achtergronden bij de Non-discriminatieverklaring en het plaatselijk overleg: Mensenrechten, bottom-up benadering, sociale uitsluiting en integratiedebat. In: R. VERSTEGEN (ed.), *De non-discriminatieverklaring in het onderwijs. Moeilijkheden en mogelijkheden*, C.O.R.B., Antwerpen: Kluwer Rechtswetenschappen, 1998, pp. 151-178 (samen met E. VERHELLEN).

LIETEN Kristoffel studeerde in Antwerpen, Den Haag, Reading en New Delhi, en is momenteel verbonden aan de Amsterdamse School voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is tevens voorzitter van Irewoc (irewoc@pscw.uva.nl), een stichting die zich bezighoudt met onderzoek naar kinderarbeid. Zijn meeste boeken zijn gebaseerd op antropologisch/sociologisch veldwerk in Zuid-Azië en richten zich op theoretische aspecten van de ontwikkelingsproblematiek en op plattelandsontwikkeling onder meer *Development, Devolution and Democracy. Village Discourse in West Bengal*, 1996, en *Unequal Partners. Power Relations, Devolution and Development in Uttar Pradesh*, 1999. In het Nederlands voerde hij samen met F. van der

VELDEN de redactie van *Grenzen aan de Hulp. Beleid en effecten van ontwikkelingssamenwerking*, 1998. Op het gebied van kinderarbeid voerde hij de redactie van *Child Labour and Child Health* (met F. de WAAL, Amsterdam: Spinhuis 1998) en *Child Labour. Policy Options*, Amsterdam: Aksant, 2001 (met B. WHITE).

NIEUWENHUYS Olga teaches at the University of Amsterdam International Development Studies.

She studied sociology and social anthropology at the Universities of Paris and Amsterdam and took her doctorate at the Free University, also in Amsterdam. She has specialised in issues of poverty and survival strategies of poor households, focusing on the economic roles of children, child labour and gender relations in childhood. She has done anthropological fieldwork on this issue in a coastal area of Kerala (India) from 1978 onwards. She is the author of *Children's Lifeworlds, Labour, Gender and Welfare in the Development World* (London: Routledge, 1994 and New Delhi: Social Science Press, 2000) and of a number of scholarly articles. She has also coordinated an international action-research programme on children's participation in urban NGOs in a number of cities of Asia and Africa. She is presently working on a history of child labour in the development debate and co-authoring a book on the paradoxes confronting working children.

QVORTRUP Jens (Denmark 1943), is Director of the Norwegian Centre for Child Research at the Norwegian University for Science and Technology, Trondheim.

He graduated as a sociologist and got his PhD from the University of Copenhagen. After research in social structures and life condition in former socialist countries at the University of Southern Denmark, he developed an interest in comparative research as appointed to the Vienna Centre in the early eighties. He initiated and directed the 16-country study 'Childhood as a Social Phenomenon' (1987-92) and was the founding president (1988-1998) of the Research Committee on the Sociology of Childhood (RC 53) under the International Sociological Association. He is presently also a co-editor of the journal *Childhood* (Sage). He has been writing widely within childhood research with the purpose to contribute to establishing and consolidating this field. Since 1999 he is working in Trondheim, Norway. His main interests are structural, historical, comparative and generational perspectives on childhood

Publications:

Childhood and Children's Culture. Ed. with M. FLEMMING, Odense: Odense University Press: 2001 (forthcoming); *School-Work, Paid Work and the Changing Obligations of Childhood*. In: P. MIZEN and C. POLE: *Hidden Hands: International Perspectives on Children's Work and Labour*. London: Routledge Falmer, 2001, pp. 91-107; *Macroana-*

lysis of childhood. In: P.H. CHRISTENSEN and A. JAMES (eds.), *Research with Children: perspectives and Practices*, London-New York: Falmer Press, 2000, pp. 77-97; *Monitoring Childhood: Its Social, Economic and Political Features*. In: E. VERHELLEN (ed.), *Monitoring Children's Rights*, The Hague-Boston-London: Martinus Nijhoff Publishers, 1996, pp. 33-48; J. QVORTRUP, M. BARDY, G.B. SGRITTA, and H. WINTERSBERGER (eds.), *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics. Final publication of the European Centre's project Childhood as a Social Phenomenon*, Aldershot: Avebury, 1994, 395 + XIVs p.; *Børn halv pris - Nordisk barndom i samfundsperspektiv (Children half price)*, Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag, 1994, 187 p., Sydjysk Universitetsforlag: Esbjerg, 1994. 181 p.

SCHRUMPF Ellen (1948), Ph. D. and Associate Professor in History Department of Humanistic Studies, Telemark University College, Norway.

Most important publications:

Barnearbeid - plikt eller privilegium? (Child labour - duty or privilege?), Kristiansand, 1997; From full-time to part-time: Working children in Norway from the nineteenth to the twentieth century. In: N. DE CONINCK-SMITH, B. SANDIN and E. SCHRUMPF (eds.), *Industrious children. Work and Childhood in the Nordic Countries 1850-1990*, Odense, 1997; Synet på industrielt barnearbeid - et oppgjør med elendighetshistorien. (The Interpretation of Child Labour - The History of Misery Revisited). In: *Historisk Tidsskrift*, (1993)2.

VANDAELE Arne is Licentiaat in de Rechtsgeleerdheid (KULeuven, 1995) en Master in Law (McGill University, Montreal, 1998). Sinds 1997 werkt hij als wetenschappelijk medewerker aan de Rechtsfaculteit. Hij werkt mee aan een interdisciplinair en interuniversitair project rond kinderrechten. Hij publiceerde onder andere over de directe werking van mensenrechtenverdragen in het algemeen en van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind in het bijzonder, maar ook over meer algemene vraagstukken van mensenrechten en Constitutioneel Recht. Hij bereidt momenteel een doctoraatsverhandeling voor over de afdwingbaarheid van sociale rechten (waaronder het verbod op kinderarbeid) door internationale handelsmechanismen. Hierbij krijgt de huidige discussie over de invoering van een sociale clausule in de Wereldhandelsorganisatie bijzondere aandacht.

Voornaamste publicaties:

De directe werking van het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind: een stand van zaken. In: E. VERHELLEN, G. CAPPELAERE, G. DECOCK, e.a., (eds.), *Kinderrechtengids: Commentaren, regelgeving, rechtspraak en nuttige informatie over de maatschappelijke en juridische positie van het kind*, Gent: Mys en Breesch, 1998, pp. 1-47; A. VANDAELE en E. VERHELLEN (ed.), *De implementatie en toezicht op de naleving van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind*, Cahier 19, lezingenbundel 8, Verzamelde lezingen naar

aanleiding van de postacademische vorming Rechten van het Kind, Universiteit Gent, academiejaar 1998-1999, Gent, Centrum voor de Rechten van het Kind, 1999, pp. 63-131; A. VANDAELE en E. CLAES, *Het arrest nr. 110/98 van het Arbitragehof: lessen voor de problematiek van niet-gemengd onderwijs en de techniek van directe werking?* R.W. 1998-99, pp. 1235-1241. *Bedenkingen bij voorbehouden en interpretatieve verklaringen bij verdragen naar aanleiding van het arrest nr. 117/98 van het Arbitragehof - Het Kaderverdrag ter bescherming van minderheden als casus*, T.B.P. 1999, pp. 758-768; A. VANDAELE en M. VERHEYDEN, Artikel 22bis van de Grondwet: een grondwettelijke bescherming in de kinderschoenen, T.J.K. 2000, 4-15 en C.D.P.K. 2000, pp. 543-557; A. VANDAELE en W. PAS, International Human Rights Treaties and their Relation with National Law: Monism, Dualism and the Self-Executing Character of Human Rights. In: E. VERHELLEN (ed.), *Understanding Children's Rights, Collected papers presented at the fourth International Interdisciplinary Course on Children's Rights*, Gent, Centrum voor de Rechten van het Kind, 1999, pp. 285-304; *Een vergiftigd verjaardagsgeschenk van het Hof van Cassatie bij de tiende verjaardag van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind*, (noot onder Cass. 4 november 1999 (Van H. t/ Van D. e.a.)), R.W. 2000-2001, pp. 233-238.

WHITE Ben (1946) is Professor of Rural Sociology at the Institute of Social Studies, The Hague and Professor of Social Sciences at the University of Amsterdam. He has studied social change in Indonesia since the early 1970s and has a special interest in the changing lives of children and youth.

Publications:

Agrarian Transformations: Local Processes and the State in Southeast Asia, Berkeley: University of California Press, 1989; *In the Shadow of Agriculture: Non-farm Activities in the Javanese Rural Economy, Past and Present*, Amsterdam: KIT Press 1991; *Child Workers in Indonesia*, Bandung: Akatiga Foundation, 1998; *Understanding Child Labour*, Special Issue, *Childhood* 6 no 1, 1999; *Child Labour. Policy Options*, Amsterdam: Aksant Press, 2001 (with K. LIETEN).

He is currently writing a social history of a Javanese village and is coordinator of a new collaborative study on the experience of crisis among different social groups in Indonesia.

A D R E S S E N

Bada Aimé

Equipe Jeunesse Action ENDA TM
BP: 3370 - Dakar - Sénégal
tel: +221 - 821 31 13/821 74 03, fax: +221 - 823 51 57
e-mail: ejt@enda.sn, jeuda@enda.sn
Site Web: <http://www.enda.sn/eja>

Cunningham Stephen

University of Central Lancashire
Department of Social Work
Corporation Street
Preston - Lancashire
PR1 2HE
tel: 01772 89 34 76, fax: 01772 89 29 74
e-mail: scunningham2@uclan.ac.uk

Cussiánovich Alejandro

via MANTHOC (Movimiento de Adolescentes y Niños Trabajadores Hijos de Obre-
ros Cristianos)
Manuel Medrano 126, zona A, Ciudad de Dios
Lima 29 - Peru
e-mail: ifejant@amauta.rcp.net.pe

De Wilde Bart

Masereelfonds vzw - afd. Oost-Vlaanderen
9000 Gent - België
tel/fax: (09) 225 38 53
e-mail: gent@masereelfonds.be

Hanson Karl

Vanaf 1 januari 2002
13 rue F. Versonnex
CH - 1207 Genève - Zwitserland
tel: +41 22/700 86 08
e-mail: Karl.Hanson@rug.ac.be

Lieten Kristoffel

Barbeel 14
1562 KM Krommenie - Nederland
e-mail: lieten@pscw.uva.nl

Nieuwenhuys Olga

Amsterdam Research School on Global Issues and Development Studies (AGIDS)
University of Amsterdam
Nieuwe Prinsengracht 130
1012 VZ Amsterdam - Nederland
tel: 31 (0)20 525 50 33

Qvortrup Jens

Norwegian Centre for Child Research (NOSEB)
Norwegian University of Science and Technology (NTNU)
N - 7491 Trondheim - Norway
tel: +47 73 59 62 41/40, fax: +47 73 59 62 39
e-mail: Jens.Qvortrup@svt.ntnu.no

Schrumpf Ellen

Telemark University College
Department of Humanistic Studies
Hallvard Eikas plass
N - 3800 Bø i Telemark - Norway
tel: 47 35 95 26 28, home: 47 35 95 08 88, fax: 47 35 95 26 01
e-mail: Ellen.Schrumpf@hit.no

Vandaele Arne

KULeuven
Faculteit Rechtsgeleerdheid
Tiensestraat 41
3000 Leuven - België
e-mail: arne.vandaele@law.kuleuven.ac.be

White Ben

Wassenaarsestraat 137
2586 SZ Den Haag - Nederland